

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

**YENİ DENGELER REKABETİNDE
AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ
VE TÜRKİYE**

MAYIS 2022

TASAM

**TÜRK ASYA STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
TURKISH ASIAN CENTER FOR STRATEGIC STUDIES**

www.tasam.org

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGİ REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGİ REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

Avrupa Birliği'nin Küresel Geçit (KG) projesinin; Çin'in uzun vadeli "siyasi" hedefleri olduğu anlaşılan yatırım stratejisinin konjonktürel değişikliklerle birlikte giderek zemin kazanmasına karşı ve esas itibarıyla Batı Avrupa ve ABD'den oluşan G7 grubunun küresel vizyonuna temellenen "united" (birleşik) bir cephe izlenimi verecek şekilde "markalaşma reaksiyonu" olduğu anlaşılmaktadır. ABD ile benzer stratejiler çerçevesinde işbirliği halindeki bu reaksiyonun jeostratejik cephelerinden birini (hem G7 grubuna hem RCEP oluşumuna angaje ve her iki projede belirleyici rol yüklenen) Japonya; diğerini ise (denge unsuru olarak kullanılan Rusya ve Pakistan ile birlikte RCEP oluşumuna mesafeli fakat BRICS üyesi) Hindistan temsil etmektedir. Dış politika eksenindeki "konjonktürel kaymaların" da işaret ettiği üzere bu "temsilin", bölgesi itibarıyla temsilciliğini Türkiye üstlenmektedir.

Salgın temalı ekonomik gündeme özel atıfla belirtilen amacı, "AB'nin kendi 'çıkarları' ve hedef ülkelerin 'ihtiyaçları' doğrultusunda 'fiziksel' altyapı esaslı 'bağlantı' üzerinden 'kalıcı' bir küresel toparlanmaya katkı sağlamak" olan KG projesinin stratejik hedefi; AB'nin "üçüncü ülkelere" yönelik mevcut kalkınma planları ile jeopolitik angajmanlarını AB Dış Politika ve Güvenlik Stratejisi çerçevesinde bağdaştırmaktır. Proje, AB'nin jeopolitik hedefleri zemininde öncelik atfettiği stratejik bölgeler ile başta fiber optik bağlantı ve demiryolu ağları olmak üzere enerji ve ulaşım gibi yine stratejik sektörlerle yönelik altyapı yatırımlarına odaklanmaktadır. Bu kapsamda proje, yatırıma konu bölgeler ile AB'nin ekonomi odaklı siyasi "oryantasyon" merkezleri arasındaki bağları yine AB'nin rekabet kapasitesini artırmak üzere sağlamlaştırmayı hedeflemektedir. KG projesinin "bağımlılıklar" oluşturmayı değil, "bağlantılar" kurmayı amaçladığını belirten AB'ye göre Proje Avrupa'nın dünya ile daha kalıcı bağlantılar kurma hedefine dair "şablon" niteliği taşımaktadır. Şablonun hedefine ilişkin başlıca enstrüman ise "dijital teknoloji ve enerji temelli ekolojik dönüşüm" olarak belirtilmektedir.

Proje, bu dönüşüm ve ulaşım başta olmak üzere eğitim ve sağlık gibi sektörlerle yönelik küresel ölçekli altyapı yatırıma dair (esasen proje öncesi mevcut yatırım taahhüdü hacmine tekabül eden) yaklaşık 300 milyar avroluk finansmanı kapsamaktadır. Beş yıllık bir sürece (2022-2026) yayılan projenin; bölgesel çapta ilk girişimin gerçekleştirildiği Afrika dışında henüz yeterince somut hedefler içermemekle birlikte, yine özellikle Afrika'ya yönelik 2030 gibi ilave bir gündemi de mevcuttur.

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGE REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

Söz konusu yatırım hacminin oluşmasında, Avrupa Komşuluk, Kalkınma ve Uluslararası İşbirliği Aracı'nın finans kolu olan Avrupa Sürdürülebilir Kalkınma Fonu (EFSD) gibi kurumlar ile çeşitli finans ve kalkınma kuruluşlarının yanı sıra AB bütçesinden sağlanan paylar rol oynamaktadır. Projenin yürütülmesine ilişkin finansal inisiyatifler, Avrupa Yatırım Bankası (EIB) ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) gibi finans kurumları ile özel sektör işbirliğine yüklenmektedir.

KG projesinin küresel/bölgesel kapsamı, AB tarafından Batı Balkanlar, Doğu Ortaklığı (Güney Kafkasya bölgesi ile Ukrayna, Belarus ve Moldova) ve Avrupa'nın Güney Komşuları olarak kategorize edilen bölgeler ile Afrika, Orta Asya ve Latin Amerika'ya yönelik mevcut dış yatırım planlarının yanı sıra AB-Asya Bağlantı Stratejisi (2018) başlığı altında Japonya (2019) ve Hindistan (2021) ile kurulan Bağlantı Ortaklıkları'na dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle, KG projesi aslında büyük ölçüde Avrupa menşeli kurumların mevcut yatırım ve işbirliği planlarının bir bakıma bilançosunu çıkarmakta veya en azından bunları kendi lansmanının bileşenleri olarak kullanmaktadır.

KG projesinin 150 milyar avro tutarındaki ve ilk bölgesel adımı niteliğindeki Afrika kapsamlı yatırım paketine ilişkin açıklama; mutabık kalınan “yenilenmiş ortaklık” gereğince jeopolitik meselelerde “ortak vizyon” ve “ortak değerleri teşvik” başlıklarının, AB-Afrika ilişkilerinin ağırlık merkezi olduğu vurgusuyla AB-Afrika Zirvesi'nde (2022) yapılmıştır. 2030'a kadar taksitler halinde aktarılması planlanan söz konusu finansal kaynağın KG projesi bütçesindeki payı göz önüne alındığında, bu projenin öne çıkan “hedef bölgesinin” Afrika olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Nijer, Fildişi Sahili, Gana ile ve “sürdürülebilir yatırımlar için ortaklıkları güçlendirme” vurgusuyla ilgili sektörlerle ilişkin proje bazlı bazı sözleşmeler imzalanmıştır. AB; Afrika'ya yönelik yatırım finansmanının (zimnen Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki yatırım politikalarının ülkeleri “borç tuzağına” sürüklediği eleştirilerini destekler nitelikte) yatırıma konu ülkelere “borç sorununa yol açma riskini sınırlamak” üzere “adil” ve “rekabete elverişli” koşullar altında sağlanacağını vaat etmektedir.

Ne var ki, söz konusu yatırım paketi, “sürdürülebilir kalkınma” ve “nitelikli istihdam” başlığı altında ve fakat “dijital teknoloji ve enerji temelli ekolojik dönüşüm” önceleyen ekonomi programları çerçevesinde icbar edici ön koşullar içeren bir pakettir. Başka bir ifadeyle bu paket, “karbon emisyonu” gerekçesiyle ihracat sektörüne yeni vergiler yüklenmesi gibi “yeni uyum politikaları” çerçevesinde Afrika ekonomileri üzerindeki hem ekonomik hem siyasi baskının giderek artacağı anlamına gelmektedir.

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGE REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

AB'nin KG projesi itibarıyla uzun vadeli hedefi, Avrupa Birliği ile Afrika Birliği arasındaki stratejik ilişkileri de belirleyecek şekilde "kıtalar arası bölgesel" ekonomik entegrasyondur. Buna göre, Afrika'nın ekonomik entegrasyon sürecinin başından beri müdahili bulunan ve fakat yeni bir alternatif gibi konumlanarak; "Afrika'nın en güvenilir ortağının Avrupa olduğunu", dolayısıyla "Afrika ve Avrupa'nın birlikte çalışması gerektiğini" zira "iki kıtanın barış ve istikrarının doğrudan bağlantılı olduğunu" savunan AB, Afrika'nın kalkınmaya dönük ihtiyaçlarını araçsallaştırıp Afrika'nın gerek insan kaynaklarına gerek doğal kaynaklarına "alternatifsiz ortak" olmayı hedeflemektedir. Söz konusu gerekçelerin Avrupa'ya "yatırım fırsatları" sunduğunu ve bunun Afrika'nın Avrupa ile "ortak büyümesini" beraberinde getireceğini belirten AB, Afrika Tek Pazarı hedefi yönünde Afrika'nın bölgesel ve kıtasal ekonomik entegrasyonunun, (Çin, Türkiye ve Rusya gibi aktörlere karşı) stratejik olarak "tercih edilmiş" büyük ortağı olmayı ummaktadır.

Bu kapsamda AB, KG stratejisinin Afrika kapsamlı 2030 hedefleri çerçevesinde, her tür iletişim ve ulaşım ağını birbirine entegre edip bu entegre ağları Avrupa-Afrika stratejik ilişkilerini kalıcı hale getirmek üzere kullanmayı hedeflemektedir. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin ekonomik potansiyelini göz önünde bulunduran bu yaklaşım, Afrika Birliği-Avrupa Birliği ilişkileri çerçevesinde tanımı değişmekle birlikte mefhumu değişmeyen "yapısal uyum programlarına" uyum yönünde çeşitli siyasi baskıları sözleşmeye bağlamak üzere "taahhütler" içeren bir yaklaşımdır.

AB bu rolün gereği olan hedefe; Afrika'daki birçok ülkenin ulaşım altyapısının entegre bir şekilde geliştirilmesini kapsayan, taslak halindeki "stratejik koridorlar" vasıtasıyla ulaşmayı planlamaktadır. Bu kapsamdaki spesifik hedeflerinden biri kıtalar arası hammadde akışının kesintisiz sürmesini sağlamak olan AB; Afrika genelinde giderek güçlenen bir talep olan "madenin çıkarıldığı lokasyonda işlenerek ilgili ülke veya bölgede katma değer oluşumunu" desteklemeyi de vaat etmiştir. Ne var ki, Afrika'nın ekonomik dönüşümünü ekonomik gelişimine önceleyen AB tarafından özel sektörün lokomotif olarak konumlandığı bu süreç, esas itibarıyla "yoksul halk kitlelerinin daha da yoksullaşması" pahasına "serbest" piyasa ekonomisinin giderek derinleştirilmesi sürecidir. Bu süreç zemininde gerçekleştirilmesi - daha doğrusu bir bakıma tamamlanması - öngörülen "ekonomik ve toplumsal dönüşüm" yönünde araçsallaştırılan iki kritik sektör söz konusudur; sağlık ve eğitim.

Dijital dönüşümü "acil ihtiyaç" olarak niteleyen AB'ye göre, hem bu "ihtiyaç" hem de sağlık ve eğitime paralel "çevre sorunları ile mücadele ihtiyacı", dünyayı "yeni bir bilim ve üretim devrimi" ile karşı karşıya getirmiştir. Değişmekte olan küresel dengelere eşlik eden bu değişimler, AB'ye göre, yeni zorlukları beraberinde getirmekte ve fakat yeni fırsatlar da sunmaktadır.

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGE REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

AB'nin yatırıma konu ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda "sürdürülebilir ve üstün nitelikli" projeler geliştirme konusunda "güvenilir bir ortak olarak uzun bir geçmişe sahip olduğu" savunmasına temellenen bu tespit "zorluk" tarafı belli olmakla birlikte "fırsat" tarafı örtülü bırakılmıştır. Bununla birlikte, bu fırsatın; (kendi iç kamuoyunun ilgili stratejiye ilişkin algısını da yönetme çabasında olduğu anlaşılan) AB'nin, 38 milyonu bulan uluslararası ticarete bağımlı istihdam rakamı dolayısıyla, öncelikle ve bilhassa kendi ekonomisi için fırsat olduğu açıktır. Kritik öneme sahip bu fırsatın değerlendirilmesi kapsamında söz konusu yatırımlar "zaruri" olmaktan ziyade "mecburi" yatırımlardır. Zira AB açısından stratejik "pazar çıkarlarının korunması" ve özellikle hammaddeye yönelik "tedarik zincirlerinin güçlendirilmesi" gibi bir "mecburiyet" söz konusudur.

KG projesinin kritik sözcüğü, Türkçeye doğrudan çevrilmesi pek mümkün olmayan bu nedenle de eksik bir şekilde "bağlantı" ya da hiçbir anlam içermeyen "bağlanırlık, bağlanabilirlik veya bağlantısallık" gibi ifadelerle tercüme etmek durumunda kalınan "connectivity" sözcüğüdür. Esas itibarıyla nötr bir sözcük olmakla birlikte söz konusu proje ve benzerlerinin bölge içi ağların da birbirine entegre edilmesini öngören uzun vadeli stratejilerinin kavramsal bağlamında başta dijital iletişim araçları olmak üzere çeşitli "bağımlılık araçları" belirli bir "oryantasyon" merkezine "ilelebet bağlı kalma taahhüdü" içeren bir kavramdır. Doğal çevre ve halk sağlığı gibi yine kritik temaları "globalist" gerekçelerle ve bu kavram çerçevesinde araçsallaştıran KG projesi; "küresel kapsamlı" başka bir "grand" (ihtişamlı) stratejinin konjonktürel aşamalarından biri gibi algılanmaktadır.

Avrupa Konseyi'nin (her ne kadar "üye ülkeler, belirli finans kuruluşları ve özel sektör işbirliği" kastediliyor olsa da) mefhum-u muhalifi "Asya Takımı" olan ve zımnen ABD ve İngiltere gibi "müttefikleri" de kapsayan "Avrupa Takımı" vurgusuyla konsolide etmeye çalıştığı Fransa ve Almanya gibi üyelerin ulusal hedefleri çerçevesinde mevcut stratejik angajmanları ve buna bağlı ticari inisiyatifleri ile KG stratejisi arasında nasıl bir denge kurulacağı veya bunun imkanı halen belirsizliğini korumaktadır.

Jeopolitik hedeflerini "Great Britain (GB)" (Büyük Britanya) nitelemesini çağrıştıracak şekilde "Global Britain (GB)" (Küresel Britanya) sloganı çerçevesinde bir forma büründürme çabasındaki İngiltere'nin "Avrupa Takımı" kapsamındaki rolü ise esas itibarıyla ve uzun vadede Rusya'nın Avrupa kapsamındaki rolü kadar muğlaktır.

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGİ REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

Diğer taraftan, “Avrupa Modeli” olarak da tanımlanan KG projesinin, yine mefhum-u muhalifi olan “Asya Modeli” aksine “değer tabanlı” - başka deyişle “yüksek standartlara dayalı” - bir model olduğu savunulmaktadır. Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’nin “değere vurgu yapmadığı” savunulan (fakat COP26 gibi sözleşmeler çerçevesinde değişme eğilimi gözlemlenen) tutumuna örtülü atıfla, AB’nin yatırıma ilişkin ön koşul niteliğindeki “değerlerinin” uzun vadede “yatırımcılar için bir avantaj” olduğunun anlaşılacağı iddia edilmektedir.

Karşısında konumlanmakla birlikte, AB’nin KG stratejisinin giderek alan kazanan Kuşak ve Yol Girişimi’nden (en azından “lansman” aşamasında) beslenmek ve hatta Kuşak ve Yol Girişimi’ne bağlı gelişmeleri - gerektiğinde yine Çin ile doğrudan işbirliği yaparak - “kontrol altına almak” gibi bir yol izlediğini düşünmek de mümkündür. Bu bağlamda, KG stratejisinin bölgesel hedeflerinden biri Çin’in yanı sıra Türkiye ve Rusya gibi yeni aktörlerin özellikle Afrika’daki jeopolitik angajmanlarının dizginlenmesidir. Hatta bu sıralamada, “konjonktüre sığmayan tarihsel nedenler” dolayısıyla Türkiye’nin en başta yer aldığı düşünülmesi bile mümkündür. Aynı bağlamda; AB’nin, hem uzun vadede genel rekabet gücünü artırmak hem de Avrupa menşeli girişimleri “büyük hükümet desteğine sahip yabancı rakipler ile giderek daha fazla rekabet etmek zorunda kaldıkları üçüncü ülke pazarlarında destekleyip altyapı projelerine katılımlarını kolaylaştırmak” amacı ile bir Avrupa İhracat Kredisi Kurumu oluşturma tasarısı da bulunmaktadır.

Hacmi Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi’ne konu yatırımlarının ancak yaklaşık üçte birine tekabül eden ve gerek proje aşaması gerekse uygulama sürecine ilişkin ve “gecikmiş reaksiyon” tamlamasıyla özetlenebilecek bir dizi iç ve dış eleştiriye konu olan KG projesi, AB’nin Dış Politika ve Güvenlik Stratejisi’ne temellenmektedir. Bu bağlamda, KG projesinin artık “dijitalleşme” olgusunun da vazgeçilmez bileşeni haline geldiği ABD oryantasyonlu “mutlak küreselleşme” vizyonunun iktisadi cephesinin güçlendirilmesi aşamalarından birini teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

AB/ABD ile Çin arasında mevcut ticari ilişkilerin hacmi ve buna ilişkin hem mevcut hem muhtemel anlaşmalar göz önüne alındığında, taraflar arasında tam bir “ortak vizyon” olmasa da “ortak çıkarlar” çerçevesinde ve Afrika başta olmak üzere KG stratejisinin hedef bölgeleri kapsamında işbirliğine gidilmesi de mümkündür. Küresel ekonomik rekabetin giderek tırmandığı bölgelerde “çatışma ve istikrarsızlık” yerine “istikrar ve işbirliğine” yatırımı önceliğini belirten AB’nin projeye ilişkin bildirisinin, açık ifadeler kullanılmamakla birlikte, içerdiği örtülü atıflar bu durumu destekler niteliktedir.

STRATEJİK DEĞERLENDİRME BELGESİ

YENİ DENGE REKABETİNDE AB KÜRESEL GEÇİT PROJESİ VE TÜRKİYE

Diğer taraftan, KG projesinin ilanını (Aralık 2021) takip eden uygulama sürecinde AB/ABD'nin "Ukrayna-Rusya Çatışmasına" ilişkin açık/örtülü stratejisinin yansımalarının (beklendiği gibi pek "pozitif" olmayan) daha da tırmandırma ihtimali son derece yüksek olan, iç siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunları (kaynak ve pazar daralmasının neticelerinden göç sorunlarına kadar) göz önüne alındığında, birçok önemli sorunla karşılaşacağı tahmin edilmektedir.

Yine de Türkiye açısından jeostratejik angajmana konu bölgelerdeki rekabet ortamının giderek daralması ve bu durumun yol açacağı iç gelişmeler gibi orta ve uzun vadede bazı önemli sonuçlarla karşılaşılması mümkündür. Zira KG stratejisinin "hedef" bölgeleri sadece Çin'in değil Türkiye'nin de dış politika angajmanlarının stratejik "güzergahı" olan dış ticaret havzasında yer alan ülkeler ve bölgelerdir. Bununla birlikte, "Avrupa Takımı" tanımlamasının sınırlarını zorlama hatasına düşülmediyse eğer, Türkiye'ye hem "hedef" hem "kaynak" biçiminde çifte rol verildiği anlaşılan söz konusu stratejinin, Türkiye'nin dış politika angajmanlarına yönelik potansiyelinin değerlendirilmesi, yine bu stratejinin Türkiye-AB ilişkilerine yönelik potansiyelinin değerlendirilmesini gerektirecektir.

Her hâlükârda, ilgili stratejinin uzun vadeli hedefleri çerçevesinde başta Türkiye'nin jeopolitik angajmanlarına ve aktif dış politika havzasına ilişkin muhtemel sonuçları olmak üzere farklı başlıklar altında ve Afrika başta olmak üzere söz konusu projeye konu ülke ve bölgelere yönelik potansiyelinin kapsamlı şekilde tartışılmasında önemli faydalar söz konusudur.

Mayıs 2022